

Список використаної літератури

1. Клейменов М. Криминологическая характеристика и профилактика мошеннических посягательств на личную собственность : [учеб. пособие] / Михаил Клейменов. – Омск : Юрид. лит., 1980. – 98 с.
2. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 158 с.
3. Ермолович Д. В. Некоторые поисковые социально-психологические признаки личности мошенника [Электронный ресурс] / Д. В. Ермолович, С. В. Широких. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1313226>.
4. Ахмедшин Р. Л. Криминалистическая характеристика личности преступника : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Ахмедшин Рамиль Линарович. – Томск, 2006. – 20 с.
5. Мельников А. А. Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с мошенничеством : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мельников Александр Александрович. – М., 2002. – 22 с.
6. Лисодед О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лисодед Олександр Володимирович. – Х., 1999. – 20 с.
7. Практика уголовного сыска / сост. А. М. Вахсян. – М. : Юрист, 1999. – С. 139–143.
8. Попов С. О. Зловживання довірою при шахрайстві / С. О. Попов // Кримінальне право. – 2004. – № 9. – С. 21–25.
9. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності [«Шахрайство: Сучасні стандарти в кримінальному праві та кримінальному процесі»] (м. Харків, 19 трав. 2006 р.) : матеріали наук.-практ. конф. курсантів та слухачів. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 304 с.
10. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Попов Костянтин Леонідович. – К., 2007. – 22 с.

Надійшла до редколегії 14.12.2012

КАРА М. В. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ, СОВЕРШАЮЩИХ МОШЕННИЧЕСТВА

Рассмотрены криминалистическая и криминологическая характеристики личности мошенника. Выделены типы мошенников; с учетом их особенностей приведена классификация и групповая квалификация мошенников.

KARA M. THE CHARACTERISTIC OF THE PERSONS, COMMITTING A FRAUD

The criminalistic and criminological characteristics of the identity of the fraudster is considered. Types of fraudsters are distinguished; according to their features the classification and group qualification of fraudsters are given.

УДК 343.24

А. Ю. КОНОВАЛОВА,

молодший науковий співробітник,

сектор дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КОЛО ПРАВООБМЕЖЕНЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЙОГО СУВОРОСТІ ПОРІВНЯНО ЗІ ШТРАФОМ

Проаналізовано основні правообмеження покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та встановлено різний ступінь їх суворості. На підставі цього запропоновано диференціювати дане покарання на позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яка пов'язана з реалізацією права на працю, та позбавлення права займатися діяльністю, не пов'язаною з реалізацією права на працю.

Найбільш суворим заходом реагування держави на злочин є покарання. Даний засіб примусу передбачає обмеження різних прав та свобод людини. Одні покарання обмежують майнові, трудові права, інші – особисту свободу

засудженого. Певні покарання обмежують одне право чи свободу, інші – декілька.

Саме коло та обсяг правообмежень кожного з покарань обумовлює його місце в системі покарань. Проте чи завжди покарання, що займає

певну сходинку в ст. 50 Кримінального кодексу (далі – КК) України, передбачає обмеження однакових за ступенем суворості прав та свобод людини? Чи завжди призначення одного й того самого покарання призводить до обмеження рівнозначних прав та свобод? Напевно, відповідь на це запитання змусить змінити місце у ст. 51 КК України не одного покарання. Одним із них, на наш погляд, є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Вивченню даного покарання приділялося в доктрині кримінального права достатньо уваги. Воно стало предметом аналізу в роботах М. І. Бажанова [1], Р. М. Гури [2], В. К. Дуюнова [3], О. С. Крилової [4], Ю. А. Пономаренка [5], С. А. Разумова [6], В. І. Тютюгіна [7], В. М. Хоміча [8] тощо. Проте визначення ступеня суворості правообмежень позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та обґрунтування його місця в системі покарань, на наш погляд, не були всебічно досліджені. У зв'язку з цим **метою** даної статті є з'ясування кола правообмежень позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, встановлення їх ступеня суворості порівняно зі штрафом та визначення місця в системі покарань.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КК України позбавлення права може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.

Дослідження наведеного вище припису свідчить, що коло прав та свобод, які обмежує це покарання, прямо не визначається законодавцем. Однак їх можна встановити шляхом аналізу самої назви покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Вона дає підстави зробити висновок про спрямованість указанного покарання передусім на обмеження права особи на працю. Зазначене право є одним із фундаментальних конституційних соціально-економічних прав будь-якої людини. Конституція України у ч. 1 ст. 43 закріплює: кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Робота людини є однією з найсуттєвіших життєво необхідних потреб. Вона є головним чинником забезпечення нормального існування і розвитку людини, обумовлює отримання нею засобів життя, необхідних для задоволення як матеріальних, так і моральних потреб.

Обмеження права особи на працю, у свою чергу, може призводити до обмеження похідних прав та свобод людини: права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48 Конституції України); права власності (ст. 41 Конституції України); права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України) тощо.

Таким чином, покарання у виді позбавлення права обмежує насамперед право осіб на працю, яке може призводити й до обмеження низки похідних прав та свобод.

Аналізуючи покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, ми вважаємо за необхідне зауважити, що призначення цього покарання безпосередньо може обмежувати не лише право на працю, а й інші права та свободи осіб. Сама назва покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – дає підстави стверджувати, що безпосереднім правообмеженням указанного покарання можуть бути й права особи, які не пов'язані зі здійсненням трудової діяльності.

Досить яскраво це може продемонструвати такий приклад: дві особи мають право здійснювати керування автотранспортом. Проте одна особа здійснює це право для задоволення своїх особистих потреб та інтересів, а інша, здійснюючи це право, реалізує своє право на працю, наприклад, надаючи послуги перевізника. Відповідно, призначаючи позбавлення права здійснювати керування транспортними засобами першій особі, суд обмежує її у праві на задоволення своїх інтересів. У разі призначення цього ж самого покарання другій особі суд обмежує її право на працю. У зв'язку з цим слід підтримати позицію Р. М. Гури в тому, що «обмеження трудових прав розкриває лише одну сторону досліджуваного покарання (позбавлення права. – А. К.), тому що воно може також обмежувати інші (не трудові) права зазначеного» [2, с. 11].

Таким чином, у позбавленні права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю законодавець передбачив альтернативу правообмежень: право особи на працю та право займатися певною діяльністю, яка не пов'язана з реалізацією права на працю.

Порівняльний аналіз указаних правообмежень дає підстави зазначити, що позбавлення права особи обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, яка пов'язана з реалізацією права на працю, є набагато суворішим

покаранням, ніж позбавлення права займатися діяльністю, не пов'язаною з трудовою.

Поряд із правообмеженнями даного покарання, визначеними кримінальним законом, Кримінально-виконавчий кодекс України у ч. 1 ст. 34 зобов'язує засудженого до цього покарання з'являтися за викликом до кримінально-виконавчої інспекції, а ч. 2 цієї ж самої статті забороняє такій особі без дозволу кримінально-виконавчої інспекції виїжджати за межі України. Отже, з огляду на ці обов'язки та заборони при призначенні позбавлення права, правообмеженнями, передбаченими кримінально-виконавчим законодавством, слід визнати обмеження права на свободу пересування (ст. 33 Конституції України) та обов'язок засудженого з'являтися у визначений час до кримінально-виконавчої інспекції, який може призвести до обмеження права на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23 Конституції України) та низки інших правообмежень, що не передбачені законодавством, але можуть мати місце. Такими слід визнати обмеження права особи на пільги, які надавалися їй у зв'язку з обіймання нею певної посади чи здійсненням певної діяльності, перерву в трудовому стажі, необхідність шукати нову роботу, можливо, навіть із меншою заробітною платою, декваліфікацію особи або втрату нею необхідних умінь чи навичок, зміну трудового колективу, обмеження права на вільний розвиток своєї особистості тощо. Іноді подібні наслідки є такими, що не відповідають тяжкості основного покарання [9, с. 8].

Наявність різних за ступенем суворості правообмежень в одному покаранні порушує питання з приводу визначення місця аналізованого покарання в системі покарань. Відповідно до ч. 1 ст. 51 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю займає третю сходинку та є більш суворим покаранням, ніж штраф, який на сьогодні визнається найменш суворим покаранням.

Правообмеження штрафу полягає в обмеженні права особи на майно (власність). Порівняння його ступеня суворості з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаного з обмеженням права на працю, дає підстави стверджувати, що право на майно, а саме право власності особи (ст. 41 Конституції України), є більш цінним, ніж право особи на працю (ст. 43 Конституції України), бо передує в Конституції України останньому. При цьому порівняння обсягу на-

ведених вище правообмежень свідчить, що при призначенні штрафу обмеженню підлягає лише частина майнового права, причому відповідно до ч. 2 ст. 53 КК України розмір такого покарання визначається судом з урахуванням майнового становища винного і виконання його можливе шляхом не одноразової сплати призначеної грошової суми, а із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року (ч. 4 ст. 53 КК України). У той же час позбавлення права, пов'язане з реалізацією права особи на працю, тягне за собою неможливість реалізовувати своє право на працю у певній сфері на строк, визначений у вироку. Унаслідок цього обмежуються право власності, право на достатній життєвий рівень та інші похідні права та свободи людини, і таке правообмеження діє протягом значного часу – від одного до трьох років. Урахувавши викладене і порівнявши вказані правообмеження, їх розміри та способи виконання, можемо дійти висновку, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яка пов'язана з реалізацією права на працю, є більш суворим, ніж штраф.

Інший результат надає порівняння правообмежень штрафу та позбавлення права займатися певною діяльністю, яка не пов'язана з реалізацією особою права на працю. У такому випадку при позбавленні права обмеженню підлягає коло прав та свобод особи, пов'язаних із реалізацією її права на вільний розвиток своєї особистості, задоволення своїх інтересів. Очевидно, що майнові права є ціннішими, а тому штраф – суворішим.

Таким чином, визначення ступенів суворості позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та штрафу залежить від того, чи обмежує позбавлення права винного у праві на працю. Якщо таке обмеження існує, то позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю є більш суворим покаранням, ніж штраф. Якщо позбавлення права займатися певною діяльністю не пов'язане з реалізацією особою права на працю, воно є менш суворим, ніж штраф. Така різниця у визначенні ступеня суворості правообмежень позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю порушує принцип системи покарань, відповідно до якого всі покарання розташовані у ст. 51 КК України від найменш до найбільш суворого. Дотримання цього принципу зумовлює подальшу необхідність удосконалення вказаного

припису шляхом диференціації позбавлення права на два самостійні покарання: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яка пов'язана з реалізацією права на працю, та позбавлення права займатися діяльністю, не пов'язаною з реалізацією

права на працю, та, відповідно, розташуванням проаналізованих видів покарань у системі покарань з урахуванням їх ступеня суворості. Такі зміни повинні сприяти узгодженню покарань між собою за ступенем їх суворості та вдосконаленню Кримінального кодексу України.

Список використаної літератури

1. Бажанов М. И. Наказание в проекте УК Украины / М. И. Бажанов // Проблемы законности. – Вип. 38. – 1999. – С. 167–179.
2. Гура Р. М. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю / Р. М. Гура. – Х. : Вапнярчук Н. М., 2005. – 144 с.
3. Дуонон В. К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика / В. К. Дуонон. – М. : Науч. кн., 2003. – 520 с.
4. Крылова Е. С. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью как вид уголовного наказания по законодательству России и зарубежных стран : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Крылова Елена Сергеевна. – Саратов, 2002. – 26 с.
5. Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю. А. Пономаренко. – Харьков : ФИНН, 2009. – 344 с.
6. Разумов С. А. О применении наказания в виде лишения права управления транспортным средством по делам о транспортных преступлениях / С. А. Разумов, А. А. Толкаченко // Российская юстиция. – 2006. – № 9. – С. 35–38.
7. Тютюгин В. И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву / В. И. Тютюгин. – Харьков : Вища шк., 1982. – 145 с.
8. Хомич В. М. Наказания, не связанные с лишением свободы / В. М. Хомич // Энциклопедия уголовного права : в 35 т. Т. 8. Уголовная ответственность и наказание. – СПб. : Санкт-Петербург. гор. кол. адвокатов, 2007. – С. 274–537.
9. Дополнительные виды наказаний: уголовно-правовой и уголовно-исполнительный аспекты : монография / под ред. А. Н. Павлухина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2007. – 190 с.

Надійшла до редколегії 14.12.2012

КОНОВАЛОВА А. Ю. КРУГ ПРАВООГРАНИЧЕНИЙ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ ПРАВА ЗАНИМАТЬ ОПРЕДЕЛЕННЫЕ ДОЛЖНОСТИ ИЛИ ЗАНИМАТЬСЯ ОПРЕДЕЛЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТЕПЕНИ ЕГО СТРОГОСТИ В СРАВНЕНИИ СО ШТРАФОМ

Проанализированы основные правоограничения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью и установлены разные степени их строгости. На основании этого предложено дифференцировать данное наказание на лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, которая связана с реализацией права на труд, и лишение права заниматься деятельностью, не связанной с реализацией права на труд.

KONOVALOVA A. A CIRCLE OF RIGHT LIMITATION OF PUNISHMENT IN TYPE OF PRIVATION OF RIGHT TO HOLD CERTAIN POSITIONS OR CARRY ON CERTAIN ACTIVITY AND DETERMINATION OF DEGREE OF ITS STRICTNESS IN COMPARING TO FINE

Basic right limitation punishments in the type of privation of right to hold certain positions or carry on certain activity and the different is set feet of their strictness are analyzed. On this basis it is offered to differentiate given punishment on privation of right to hold certain positions or carry out certain activity that is related to realization of right to work, and privation of right to carry out activity unconnected with realization of right to work.